

הגמרא עוסקת בקידושי האב את בתו, ומביאה שלושה מעשים בחוסר ידיעת האב. המעשה האחרון עוסק, בבעל ואשה שרצו לשדך לבת שלהם בעל, האב רצה לשדך את קרובו, והאשה רצתה לשדך את קרובה. האשה כפתה על הבעל והצליחה לשכנעו שתנשא הבת לקרובה של האשה, אך בעת סעודת השידוכין, בא קרובו של האבא וקידש אותה, וכך לשון הגמרא (שם מה):

ההוא דאמר לקריבאי והיא אמרה לקריבה, כפתיה עד דאמר לה תיהוי לקריבה, אדאכלי ושתי אתא קריביה באיגרא וקדשה.

נחלקו האמוראים מדוע האשה איננה מקודשת? שהרי סוף סוף האבא במקור רצה את קידושי קרובו ולא קרובה של אשתו, וכך מובא (שם):

אמר אביי, כתיב: "שארית ישראל לא יעשו עולה ולא ידברו כזב". רבא אמר: 'חזקה אין אדם טורח בסעודה ומפסידה'. מאי בינייהו? איכא בינייהו, דלא טרח.

אביי סובר שאין היא מקודשת, משום שכתוב בצפניה שעמ"ל לא מדבר כזב, ואם סיכם שבתו תנשא לקרוב האשה אזי גם אם קידש קרובו הרצוי אין היא מקודשת.

רבא סובר שאין היא מקודשת, מפני שחזקה שאין אדם מכין עמל וטורח בסעודה בנושא שידוכי בתו לקרוב אשתו, ובסוף מפסידה. אך הנפקא מינה בין השיטות, שאם אדם אחר יטרח בסעודה, אזי היא מקודשת לקרובו של האב, משום שלא טרח בסעודה. אמנם לאביי לא תהיה מקודשת משום שבסיכום הדברים עם האשה עלה שהיא תנשא לקרובה. ואין ישראל מדברים כזב שקר ומרמה, ולכן איננה מקודשת.

ויש לעיין בשורש המחלוקת בין רבא לאביי.

מה משמעות החזקה שאין אדם טורח בסעודה ומפסידה? ועוד מדוע אביי מביא ראיה מצפניה? שהרי היה יכול לומר 'מדבר שקר תרחק'!

בספר באר מים חיים ביאר את משמעות הסברה של אין אדם טורח בסעודה ומפסידה, דרך מעשי ידי ה' שטובעים בים, וזה לשונו (פ' שמות):

ביקשו מלאכי השרת לומר שירה אמר להם הקדוש ברוך הוא, מעשה ידי טובעין בים ואתם אומרים שירה. כי בכל דבר ודבר שנברא יש בו חיות הקדושה ואור ה' המחיים ומקיימים על קיומם, וכל שכן המדבר שהוא העליון מכל צבא הארץ ודאי אשר ישרה בו אור חיות אלקים בורא שמים וארץ, המחיה ומהוה אותו תמיד מאין ליש, כאשר אנו אומרים המחדש בטובו בכל יום תמיד מעשה בראשית. ומאחר שאין אדם טורח בסעודה ומפסידה, קשה לקדוש ברוך הוא לאבד את מעשה ידיו אשר בהם השפיע שפע רב.

כלומר, גם באדם יש תכונה אלוקית כשהוא משקיע בחומרות בדבר מסוים אזי יש לו קשר וחיבור אל הדבר. ולכן אם האבא השקיע חומר בסעודה, רצונו הוא שינשא אל קרוב אשתו. השקעה גופנית ברובד מסוים, משנה את הרצון הראשוני.

אמנם אביי מביט אל המעשה מכיוון אחר, מההבנה שנפש האדם הישראלי לא רוצה לשקר. וכך מובא בפסוקים בבבלי צפניה (ג, יא- יג):

בַּיּוֹם הַהוּא לֹא תִבְּנֶינָה מִכָּל עֲלִילָתֶיךָ אֲשֶׁר פָּשַׁעְתָּ בִּי בַּיּוֹם אֲסִיר מִקֶּרְבְּךָ עֲלִיזִי גִּאֲוֹתְךָ וְלֹא־תוֹסִפִּי לְגִבְהָהּ עוֹד בְּהָר קִדְשִׁי: וְהִשְׁאַרְתִּי בְּקֶרְבְּךָ עִם עֲנִי וְדָל וְחֲסִי בְּשֵׁם ה': נְשֹׂאֵי יִשְׂרָאֵל לֹא־יַעֲשׂוּ עוֹלָה וְלֹא־יִדְבְּרוּ כָזָב וְלֹא־יִמָּצֵא בְּפִיהֶם לִשׁוֹן תַּרְמִית בִּי־הֶמָּה יִרְעוּ וְרָצוּ: וְאֵין מַחְרִיד:

מתאר הנביא, שלעתיד לבוא ישארו בקרב עם ישראל קבוצה קטנה של אנשים בעלי ענווה (עיי' רש"י שם) שלא יעשו עוולה ולא ישקרו. וכל מהותם היא לחסות בשם ה'. כלומר, ההבנה שה' יתברך מסובב את המציאות כך, שפלוני ינשא לבתו, ע"כ אין הוא רוצה לדבר כזב או לשקר ח"ו. נפשו נשארת נקייה, של מי שעומד מול ה' יתברך ולא רק אל מול אנשים.

נראה שאביי מחדד שנקודת הנשמה בעמ"ל, לא רוצה לשקר או לכזב משום שהיא באמת עומדת אל מול ה', ולישועתו הוא מצפה. ולכן גם אם תנשא בתו לקרוב משפחת אשתו, אזי זהו הרצון האלוקי.

כאמור, אביי מודד את הבעל בכלי הנשמה, ורבא מודד באופן היותר הלכתי המדוד- בכלי הגוף (ונראה לענ"ד שכך לשיטתם, עיי' ברכות מח. ומה שכתב שם הרב קוק בעין איה, רבא מצד המסגרת ההלכתית, ואביי מצד הנפש שיוצאת מחוץ לגדרי המסגרת. עוד יעיין בקובץ יסודות וחקירות ערך לשיטתם- אביי ורבא, ותן לחכם ויחכם עוד).